

עיון יצחק

כתיבה ועריכה:
הרב מרדכי גור ראש הכולל

פרשת וארא
תשפ"ד
גיליון מספר 362

הגיליון השבועי מפנית ההלכה מאת מרן הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א

ברכת 'בורא פרי האדמה' על חלב וגבינה

ידוע הצורך החשוב שכל אחד ואחד בקי בהלכות ברכות, וכמו שאמרו חז"ל במסכת בבא קמא (דף ל.), האי מאן דבעי למיהוי חסידא (מי שחפץ להיות חסיד), שיהיה בקי בהלכות ברכות. ולכן צריך אדם לדעת מה מברכים על כל דבר, ברכה ראשונה וברכה אחרונה.

קדושת מעשר שני. ומבואר בגמרא (עירובין כז; נזיר לה:), שאפשר לקנות עם מעות מעשר שני רק גידולי קרקע, ומ"מ מותר לקנות בזה חלב וגבינה וכיוצא. הרי משמע שחשיבי קצת גידולי קרקע. וא"כ צריך לומר לפי זה שיצא בדיעבד בברכת בורא פרי האדמה. וכן מבואר ברמב"ם (פ"ז מהלכות מעשר שני ה"ה) שכתב, הדבש והביצים והחלב הרי הן כבקר וצאן, שאף על פי שאינן גדולי קרקע הרי הן גדולי גדוליה. עכ"ל. הרי ג"כ שנחשבים קצת גידולי קרקע כיון שחיים מכח הקרקע. וע"כ לפי כל הנ"ל היה נראה לכאורה שמי שבירך על חלב וגבינה וכיוצ"ב בורא פרי האדמה, יצא בדיעבד ולא צריך לחזור ולברך.

דעת הלק"ט

אולם הגאון רבי יעקב חאגיז בשו"ת הלק"ט (הלכות קטנות. לפני 350 שנה. בס' רלח) כתב, שמי שבירך בורא פרי האדמה על חלב וגבינה לא יצא ידי חובה, והביא ראיה, כי אם איתא שיוצאים בדיעבד בברכת בורא פרי האדמה, היה לחכמים לתקן לכתחילה לברך כן, כיון שהיא ברכה יותר מבוררת. ועל כרחק שאפילו בדיעבד לא יוצאים ידי חובה בברכת בורא פרי האדמה.

דעת הכף החיים וברכת 'מזונות' על כל דבר

אכן הכה"ח (ריש סי' רד) כתב, שאם בירך בדיעבד על חלב בורא פרי האדמה, יצא בדיעבד. והוסיף ג"כ, שאם בירך על כל דבר בורא מיני מזונות ג"כ יצא. שבכל התורה הכל נקרא מזון חוץ ממים ומלח. ושכ"כ עוד פוסקים, החיי אדם, בן איש חי ועוד, שעל הכל אם בירך בורא מיני מזונות יצא.

סב"ל בסברא יחידאה

אבל לענין מה שפסק שיוצאים ידי חובה בדיעבד, בחלב וגבינה וכיוצ"ב, בברכת בורא פרי האדמה, הנה הבאנו שהל"ט כתב לא כן. ולכן לענין דינא נראה, שמי שבירך בורא פרי האדמה, לא יצא ידי חובה אף בדיעבד, ואע"פ שהכל נקרא בלשון תורה מזון, אבל אין הכל מן האדמה, ולא ניכר שהחלב והגבינה מהאדמה. ואע"פ שיש שדעתם, שמי שבירך על כמהין ופטרתיות האדמה, יצא ידי חובה בדיעבד. אין זה דומה לחלב וגבינה, כיון שכמהין

שאלה: מי שטעה ובירך בטעות על גבינה או חלב או בשר, 'בורא פרי האדמה', ולא תיקן בתוך כדי דיבור. האם יצא ידי חובה בדיעבד, או שצריך לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' ויחזור לברך כראוי 'שהכל נהיה בדברו'.

תשובה: בפשטות נראה לכאורה, שמאחר שאין הגבינה והבשר גידולי קרקע, אם בירך האדמה לא יצא. וכמו שמבואר בברייתא (ברכות מ:), 'תנו רבנן, על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמות חיות ועופות ודגים, אומר שהכל נהיה בדברו. על החלב ועל הביצים ועל הגבינה, אומר שהכל ע"כ. ולא הוזכר שאם בירך האדמה יצא. ולכן נראה לכאורה שלא יצא. מצינו שחלב נקרא גידולי קרקע

מאידיך, הרי החלב יוצא מהבהמה, והבהמה אוכלת עשבים ודברים היוצאים מן הקרקע, וע"כ אולי י"ל דחשיב קצת כגידולי קרקע, לגבי דיעבד לכל הפחות. שאם בדיעבד בירך על חלב וגבינה בורא פרי האדמה יצא ולא צריך לחזור כיון שהחלב והגבינה הם יוצאים מהבהמה שאוכלת מהקרקע. ומצינו כיוצא בזה במסכת עירובין (דף כז:), שמבואר שם שכל דבר חשיב גידולי קרקע, חוץ ממים ומלח. ולא אמרו חלב. משמע, שחלב וגבינה חשיבי גידולי קרקע כיון שסו"ס באה מהבהמה שאוכלת גידולי קרקע.

וכן בתוספות (שבת עג: ד"ה מפרק) כתבו לגבי מלאכת דש, שהיא מלאכה שעושים לחיטים והשעורים לאחר שקוצרים אותם, שמכים עליהם בברזל להפריד את הפסולת והקליפה מעליהם, (ואח"כ זורים אותם ברוח ובוררים אותם וזה מלאכת זורה ובורר), והקשו התוספות שם, איך אמרו שהחולב חייב משום 'מפרק' שהוא תולדה דדש, הרי קיי"ל (שבת עה.) שאין דישה אלא בגידולי קרקע, והחלב אינו גידולי קרקע. ותירצו, שכיון שהבהמה אוכלת מהקרקע, גם החלב נחשב גידולי קרקע. ולכאורה מדברי התוס' הללו משמע, שאם בירך על חלב וגבינה בורא פרי האדמה יצא, כיון שחשובים משהו כגידולי קרקע.

וכן הרי הדין הוא, שמעשר שני מחללים אותו על כסף. ואח"כ עולים עם הכסף לירושלים, וקונים בו אוכל, ואוכלים אותו רק בירושלים, שיש בו

החיים. וכתב שמי שברך על חלב גבינה או ביצים בורא פרי האדמה, יצא ואי"צ לחזור ולברך. היה חסידא קדישא, והיו לו הרבה זכויות כמה שעשה בעם ישראל, אבל הדברים הללו תמוהים וכמ"ש.

המעשה עם הרב טולידאנו

לפני הרבה שנים (כמדומני שזה היה בחודש אב תשכ"ט), אבא נבחר רב ראשי לתל אביב, היינו גרים ברחוב אלקנה כאן בירושלים, והיינו צריכים לעבור לתל אביב, והנה הגיע הרב רפאל טולידאנו, בא ממרוקו, ודפק בדלת. מרן האבא פתח לו את הדלת, לא היו מזכירים וכו', ואבא בעצמו פתח את הדלת. שואל אותו הרב טולידאנו, אבא שלך נמצא? ענה לו מרן: אבא שלי לא גר כאן, אבא שלי גר בקטמון... מה כבודו צריך ממנו? אמר לו הרב טולידאנו, אני צריך את בעל ה'ביע אומר'. אמר לו מרן, אני בעל ה'ביע אומר... הרב טולידאנו לא האמין לו, אמר לו לא יכול להיות, אתה, כזה צעיר עם זקן שחור, חיברת את ה'ביע אומר!?

נכנסו לחדר, כל הבית היה מבוולגן כל הספרים וכו', כי התכוננו לעבור דירה. הוציא הרב טולידאנו כתיב יד שכתב, ואמר לרב, אני חיברתי קיצור שלחן ערוך למנהגי הספרדים עפ"י פסקי הגבאי איש חי וכף החיים, לא היה לי הרבה ספרים במרוקו לעיין בהם, וסמכתי על דבריהם, והנה הגיע לידי ספר 'ביע אומר' וראיתי כמה תשובות איך שכבודו חלק על הבן איש חי, והדברים נכנסו ללבי, איך שכבודו הביא ראיות וסברות ופוסקים. ולא ידעתי כל הדברים האלו, ולכן טרחתי ובאתי לכאן במיוחד מבני ברק, להביא לכבודו את מה שכתבתי, שכבודו יעבור על הנכתב, יכתוב לי הסכמה ויעיר ויאיר את הערותיו. ואני אכניס הכל בתוך הספר. הרב ענה לו שעשוי עובר דירה, ויניח את הספר כאן וכשיתפ"נה יתעסק בוה. וקיבל ממנו את הספר והניח אצלו.

לא עברו כמה חודשים, ונפטר הרב טולידאנו לבית עולמו, מרן הלך לנחם את בניו, רבי יעקב טולידאנו שהיה ראש ישיבה בצרפת, ורבי יוסף טולידאנו שהיה מגיד מישרים, אומר מוסר, מחזק את האנשים כמו הרב בידרמן... שהרב הגיע אליהם אמר להם, מר אביכם הניח אחריו ברכה? איזה ספר או כתבים? אמרו לו, שחיבר ספר קיצור שלחן ערוך והוא נאבד לנו. אמר להם, אל תדאגו הוא לא נאבד, הוא נמצא אצלי! שאלוהו איך הגיע לידו, וענה להם, שהוא ביקש שיכתוב לו הסכמה והערות. ומיד בגמר השבעה תבואו אלי ואתן לכם אותו. ואכן בגמר השבעה הגיע הגאון רבי יוסף טולידאנו ולקח את הספר עם ההערות. ואחד מן הערות היה הנושא הזה, שמי שברך על חלב וכיוצא לא יצא ידי חובה. (הרב טולידאנו כתב שיצא, כדברי הכף החיים, ומרן העיר עליו שלא יצא). וכ"כ הרב וואזנר, בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' מב) שלא יצא.

כאשר הספר יצא לאור, לא הוזכרה שם שום הערה של הרב! ופעם אחת פגש בבני ברק את הרב יוסף טולידאנו, ושאל אותו, מדוע לא הכניסו את כל ההערות שלו אחרי שטרח וכתב אותם, והרב הבטיח לו שייכניס אותם בתוך הספר? ואמר לו הרב יוסף, שהיו כמה רבנים בצרפת, כנראה משוכנזים, שלא הכירו את מרן מספיק, שהתנגדו להכניס את ההערות, וגבר כוחם, מה נעשה. הרב הצטער. ופרסם חלק מן ההערות כיביע אומר, חלק ו' חלק אורח חיים סימן מח.

נמצא שלהלכה מי שברך על גבינה או חלב או בשר או ביצים וכיוצ"ב, בורא פרי האדמה, לא יצא ידי חובה וצריך לחזור ולברך שהכל נהיה בדברו.

ופטירות נמצאים על הקרקע וניכר הקשר שלהם לקרקע, אבל חלב וגבינה לא ניכר כלל שהגיעו מכח הקרקע, משום שהבהמה אוכלת מהקרקע. ואין לשאול, שכיון שכן דעת הכף החיים, איך אפשר לברך שוב שהכל, ויש לחוש לברכה לבטלה, וספק ברכות להקל. כיון שדברי הכף החיים הם כמו סברא יחידאה, וקיי"ל (עין יצחק ח"ב עמ' שעת, כללי סב"ל אות ד) דבמקום סברא יחידאה לא אמרינן סב"ל.

הוכחות מהראשונים

מלבד זאת יש להוסיף, שמדברי הריטב"א (סוכה יא): משמע כמו שאמרנו, שכתב לבאר מדוע לגבי ברכות חלב וכיוצ"ב לא נקרא גידולי קרקע ולגבי דברים אחרים נקרא גידולי קרקע, וכתב שגדולי קרקע נאמרו על שני פנים, הא' גדולי קרקע ממש שצומח ויונק מן הקרקע כגון פירות וכל דבר צומח ואין בכלל זה בעלי חיים גדולי קרקע שצומח פרי האדמה, ולפיכך אמרו עליהם שהכל. והשני, דבר שהוא גדול ורבה על ידי הארץ, אבל אינם יונקים ממנו, וזה נאמר על בעלי חיים. א"כ משמעות דברי הריטב"א שלא יוצאים ידי חובה בדברים אלו אם בירך בורא פרי האדמה.

וכ"מ ברש"י (סוכה יא): שכתב, שבהמות נהי גידולי הארץ איקרי על שם שהארץ מגדלתן, במרעה ופרנסה, אבל גידולים מן הארץ לא אקרי, אלא דבר הצומח מן הקרקע ולא בהמות. ע"כ. ובמשנה ברכות (מ): אמרו שכל דבר שאין גידולו מן הארץ מברך שהכל. ולכן אפילו בדיעבד לא יצא.

גם מצד הסברא, יש לחלק בין הלכות שבת שאין דישה אלא בגידולי קרקע, לבין הלכות ברכות דבעינן שהברכה תהיה מבוררת וכל שלא ניכר שבא מהקרקע לא חשיב פרי האדמה. וכן מה שהבאנו לגבי מעשר שני, יש לומר שדוקא במער שני כיון שמפורש בתורה בקר וצאן ובהמות, לכן אמרינן שנחשב גידולי קרקע, אבל לענין ברכות הרי בעינן ברכה המבוררת וכל שאינו גידולי קרקע ממש לא יצא. וכ"מ בדברי הט"ז (יו"ד סימן ריו). ולכן אין לחוש לזה לספק ברכות להקל עפ"י דברי הריטב"א וסייעתו. ומי שברך על הגבינה בורא פרי האדמה, לא יצא ידי חובה, ויחזור לברך שהכל.

הלכות נדרים

הלכה נוספת שעולה מכל זה, שמי שנדר, ואסר על עצמו כל פירות הארץ, מותר בבשר וגבינה וביצים, כי בלשון בני אדם לא נקראים פירות הארץ, ובנדרים אזלינן אחר לשון בני אדם. (וראה בתוס' נדרים נה:).

והנה הגאון הנצי"ב (העמק שאלה, שאילתא ח אות י) כתב, שהלשון שתיקנו חז"ל בברכות והתפילות הוא בלשון בני אדם, ולשון של תורה לחוד, ולשון בני אדם לחוד. וכן מבואר בפתח הדביי (סימן רד סק"ב), שהביא כן בשם מהר"י אשכנזי בעל ספר בית עובד, שאם בירך על בשר וגבינה או חלב וכיוצא בורא פרי האדמה, לא יצא ידי חובה וחזור ומברך שהכל. וכ"כ הגאון רבי יוסף ידיד הלוי, שהיה אב"ד כאן בירושלים ורב שכונת הבורכים לפני כ-80 שנה, בספרו ברכת יוסף ח"א, שמי שברך על אלו האדמה לא יצא. והביא את דברי הלק"ט הנ"ל. וכן עיקר.

חיבור 'קיצור שלחן ערוך' טולידאנו

יש ספר קיצור שלחן ערוך, שחיברו הרב רפאל ברוך טולידאנו. המרוקאים, שכולם יהיו בריאים, סומכים הרבה על הספר הזה. ודרכו בכל הספר להימשך אחר הגאון כף החיים, ואין דרכו לשדד עמקים בפלפולא דאורייתא, אלא היה מלקט מדברי הגאון כף

חורף חם ביחזון עובדיה

התעושה במסדותינו

לעילוי נשמת הרב מיכאל בן פרוחה זצ"ל נשיא המוסדות

יתן להאזין לשיעור בכל יום שישי בשעה 15:40 לתרומות והנצחה עמותת חזון מיכאל בנק מזרחי טפחות סיני 591 מ.ח. 105767 ברשת מורשת ובישיבון חוזר בטלפון: 0799165000 לקבלת העלון במייל ולכל הארה והערה: m0507497878@gmail.com

פעילות המוסדות: כולל אברכים ❁ כולל יום שישי ❁ כולל בעלי בתים ❁ מדרשיה לנער ❁ מדרשיה לבנות ❁ ארגון בני הישיבות ❁ ארגון הילדים בן מלך